

1917-ci il fevral inqilabından sonra Bakıda ikihakimiyyətlik yaranmışdı. Müvəqqəti hökumətin yerli orqanı İctimai Təşkilatların İcraiyyə Komitələri və onların seçdiyi komissarlar olmuşdu. Martın 7-də Bakı Fəhlə Deputatları Soveti seçilmişdi. Martın 29-da Bakı Müsəlman Şurası təsis edilmişdi. Oktyabrın sonunda Bakı Şəhər Dumasına seçkilər keçirilmişdi.

Petroqradda bolşeviklərin hakimiyyəti ələ keçirməsindən (1917, oktyabr) sonra oktyabrın 31-də (yeni təqvimlə noyabrın 13-də) Bakı Sovetinin geniş iclasında hakimiyyətin bu quruma keçməsi haqqında qətnamə qəbul olunmuşdu. Noyabrın 2 (15)-də Bakı Sovetinin İcraiyyə Komitəsi ali hakimiyyət orqanı elan edilmişdi. Bununla İctimai Təşkilatların İcraiyyə Komitələrinin ləğv edilməsinə başlanılmışdı. Noyabrın 29-da Bakıda Müəssislər Məclisinə seçkilər keçirilmişdi. Dekabrın 12–16-da isə Bakı Sovetinə yeni seçkilər olmuşdu. 190 deputatdan 51-i bolşevik, 38-i sol eser, 41-i daşnak, 28-i sağ eser, 21-i “müsavat”çı, 11-i menşevik idi. 1918-ci il yanvarın 1-də Alyoşa Çaparidze Bakı Soveti İcraiyyə Komitəsinin sədri seçilmişdi. V.İ.Lenin başda olmaqla Sovet Rusiyası Bakı Soveti vasitəsilə bütün Azərbaycanda hakimiyyəti ələ keçirmək siyasəti yeridirdi. Bu məqsədlə Rusiya Xalq Komissarları Soveti (XKS) Bakı Sovetinə 500 min rubl pul ayırmaq haqqında qərar qəbul etmiş, Stepan Şaumyan Qafqaz işləri üzrə fəvqəladə komissar təyin olunmuşdu. S.Şaumyanın başçılığı ilə Bakı Soveti bir sıra sosialist tədbirləri həyata keçirmiş, erməni-daşnak birləşmələrindən ibarət sovet hərbi qüvvələrini yaratmışdı.

S.Şaumyanın başçılığı ilə erməni-daşnak quldur dəstələrinin türk-müsəlman əhaliyə qarşı törətdiyi

missarlığı, ərzaq direktoriyası, bütün nəqliyyat bolşeviklərin sərəncamına keçmişdi. Digər milli şuraların fəaliyyəti qadağan edilsə də Erməni Milli Şurası fəaliyyətini davam etdirirdi. Aprelin 25-də hakimiyyət orqanı kimi Bakı Xalq Komissarları Soveti yaradıldı.

Bakı Xalq Komissarları Sove-tinin sədri vəzifəsinə S. Şaumyan seçilmişdi. Bakı Soveti qatı millətçi

105 il öncə Bakıda hakimiyyət işğal olunmuşdu

neft aparılmışdı.

Bakı Soveti Fətəli xan Xoyskinin başçılıq etdiyi Bakı Şəhər Dumasını buraxaraq, Zaqafqaziya seymini əksinqilabi qurum elan etmişdi. Moskva bütün vasitələrlə Bakı Xalq Komissarları Sovetini hərbi-siyasi cəhətdən qüvvətləndirməyə çalışırdı. Lenin hərbi komissarlığa və inqilabi mübarizə şurasına Bakıdakı sovet qoşunlarını təcili surətdə bütün zəruri hərbi sursatla təmin etmək göstərişi vermişdi. Həmin göstəriş yerinə yetirilərək qısa müddətdə Bakıya 5 min tüfəng, 2 milyon patron, 35 pulemyot, 4 zirehli avtomobil, 13 təyyarə göndərilmişdi. Bakıda isə Bakı Xalq Komissarları Soveti ordusunun erməniləşdirilməsi prosesi başa çatdırılmışdı. Qriqori Korqanov Moskvaya göndərdiyi məktubda yazırdı: “Kommuna ordusunun sayı 18 mindir, əsgərlərin böyük hissəsi, yəni 13 minə qədər, zabitlərin isə demək olar ki, hamısı ermənilərdir”. Bakı Xalq Komissarları Sovetini istər milli tərkibi, istər yerli azərbaycanlılara

1918-ci il mart soyqırımından sonra Bakıda siyasi vəziyyət bolşeviklərin xeyrinə dəyişdi. Soyqırımından sonra şəhərdə, demək olar ki, azərbaycanlı qalmamışdı. Şəhərin türk-müsəlman əhalisinin bir hissəsi silahlı bolşevik-daşnak dəstələrinin qırğın və talanlarından qurtulmaq üçün Mərkəzi Asiya və İrana qaçmış, qalan hissəsi isə ətraf kəndlərə dağılımışdı. “Daşnaksütyun” rəhbərləri yüksək vəzifəli erməni “bolşeviklərinin” himayəsi ilə özlərini Bakının əsl sahibi kimi aparırdılar. Bakıda erməni-bolşevik siyasi partiyalarının mətbuat orqanlarından başqa, bütün qəzet və jurnallar bağlanmışdı. Yeni yaradılan əmək ko-

ermənilərdən və onlarla sıx əməkdaşlıq edən rus bolşeviklərindən ibarət idi. Azərbaycanlı komissarlara, əsasən, təsərrüfatla bağlı sahələr “həvalə” olunmuşdu. Nəriman Nərimanov şəhər təsərrüfatı, Mir Həsən Vəzirov isə torpaq işləri üzrə xalq komissarları idilər. Beləliklə, yerli azərbaycanlı əhalinin nümayəndələri, demək olar ki, hakimiyyətə yaxın buraxılmamışdı. Mart soyqırımından sonra da müsəlman əhaliyə qarşı əvvəlki kimi qəddar düşmənçilik münasibəti bəslənirdi. S.Şaumyan qarşısına “demokratiya” və “xalq hakimiyyəti” pərdəsi altında Azərbaycanı azərbaycanlılardan təmizləmək, onun yeraltı, yerüstü

qarşı yeritdiyi milli düşmənçilik və dö-zümsüzlük siyasəti Moskvanı tam qane edirdi. Belə ki, Moskva neft Bakısını, bütövlükdə, Cənubi Qafqazı öz əlində və nüfuz dairəsində saxlamaq üçün bu antiazərbaycan hakimiyyət rejiminə özünün təsir mexanizmi kimi baxırdı.

Bakı Xalq Komissarları Sove-tinin qarşısına qoyduğu ən böyük vəzifələrdən biri də Gəncəyə hücum edib Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini devirmək idi. Lakin iyunun 27-si ilə iyulun 1-i arasındakı dörd günlük gərgin vuruşma cəbhənin taleyini həll etdi. Bu döyüşdə xalq könüllüləri, Azərbaycan və türk hərbi hissələrindən ibarət Qafqaz İslam Ordusu Bakı Xalq Komissarları Soveti qoşunlarını darmadağın edərək, Bakı istiqamətində hərəkətə başladı. Tezliklə, Bakı Xalq Komissarları Soveti Azərbaycan mühitinə yad bir qurum kimi tarix səhnəsindən çıxdı. Bakıda hakimiyyəti zorakı yolla zəbt edən Bakı Soveti dövlət “əmlakını mənimsədiyi üçün Sentrokaspi” hökuməti tərəfindən həbs edildi. Qafqaz İslam Ordusu sentyabrın 15-də Bakını azad edən zaman həbsdə olan Bakı Soveti rəhbərliyi gəmi ilə Bakını tərk etdi. Eserlər tərəfindən həbs edilən Bakı Sovetinin rəhbərliyi, Stepan Şaumyan istisna olmaqla, sentyabrın 20-də Krasnovodsk (indiki Türkmənbaşı şəhəri) yaxınlığındakı Ağcaqum çölündə güllələndi. Sovet hakimiyyəti illərində Ağcaqum çölündə güllələnən komissarların “xatirəsinə” Bakının mərkəzində – indi “Sahil bağı” adlanan ərazidə memorial abidə qoyulmuşdu. Azərbaycan yenidən dövlət müstəqilliyinə qovuşduqdan sonra Bakı Xalq Komissarları Sove-tinin fəaliyyətinə obyektiv qiymət verildi və həmin abidə qoyulduğu yerdən yığışdırıldı.

**S.ELAY,
“Xalq qəzeti”**